

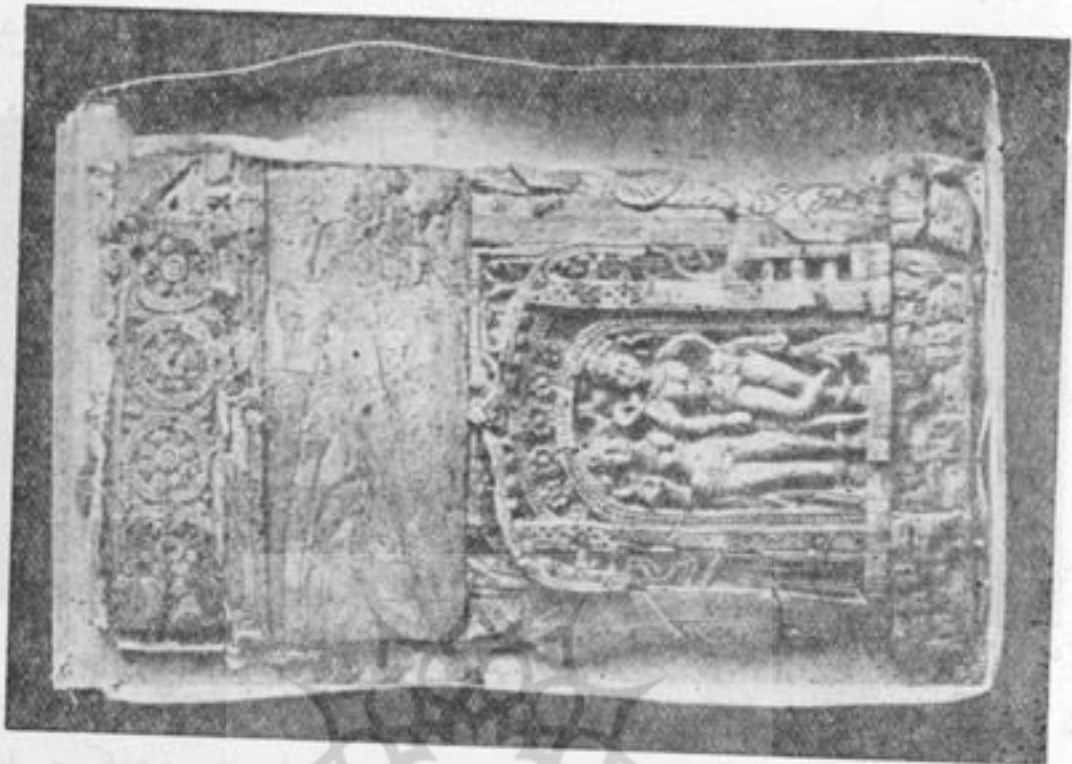
۱۱۴۷ نبود

درین اواخر با چند نفر از رفقا روزی بویارت موزیم جهت ملا حظات اشیای تازه که از بگرام، شترک و قول نادر و شهر باله و غیره بدست آمده بود در قتم. این اشیاء عبارت از گلدانها و کاسه های سنگی، کبلاس و قدح شیشه ای مجسمه های بالدار طفل جوان، هیکل ژویتر (زهره) رب النوع عشق مخصوصاً معمولات عاج که تعلق بتزئینات دروازه چوکی و جعبه های ظریف و قشنگی داشته تقریباً دو هزار سال قبل قوه ابداع اجداد این خاک را تمثیل مینمود باز باینکه از شکوه های میسلسل نسبت باعمال اخلاف در تکلم بوده هر کدام آن شیشه بیک دشنه طعنی که گویا میگفت این وسائط افتخار را چرا دوام داده نمیتوانید؟ رفقا علی شل جوانی که در آنجا بود از اعتراف چاره نداشتند حس غرور جامد و حس ندامت و افسوس در فعالیت آمد (۱)

سپس بملا حظت کتابخانه موزه افتادیم. نظرم بیک جلد کتاب قلمی بیدل بر خورد که داخل فهرست جدید کتابهای قیمتدار موزه شده طول صفحات (۵۰) سانتی و عرض آن (۳۰) سانتی متر، تعداد صفحات نداشت. و قایه آن ضخیم و ساخت ماوراءالنهر بوده بالاخره خراب شده با کپره امروز پوشانیده شده مندرجات کتاب (۴)

(۱) نسبت باین اشیاء عکس های آن در آبنده معلومات مفصلی داده میشود.

تاریخچه کتیبه‌ها در ایران باستان و کتیبه‌های ساسانی و ساسانیان

متعلق مقاله متن

در کتیبه‌ها و کتیبه‌ها در ایران باستان و کتیبه‌های ساسانی و ساسانیان
کتیبه‌ها و کتیبه‌ها در ایران باستان و کتیبه‌های ساسانی و ساسانیان
کتیبه‌ها و کتیبه‌ها در ایران باستان و کتیبه‌های ساسانی و ساسانیان

قسم بود اول بکقطعه نثری که حاوی حمد و نعت بوده قسمت افتتاحیه کتاب را تشکیل
 میکند. قسمت دوم عبارت از غزلیات بود که سلسله و ترتیب آن نسبت بدیوان چهابی
 معروف و قلمی های موجود متفاوت بوده بایکد سته رباعیات مختصر انجام یافته است
 قسمت سوم را قصاید فیوض 'ترجیعات' 'ترکیبات' 'قطعات' 'مرثیه تاریخ و وفات
 و ولادت' 'عمارات' 'فتوحات' 'آثار خیریه' 'جشن' 'چستان' و بازار رباعیات زائده
 تشکیل میدهد. قسمت چهارم آن يك منظومه است که جزو یکی از مثنویات بیدل بوده
 چنین شروع میشود :- (ای مهوس در هوای کیمیا) باستثنای قسمت اول دیگر همه
 باوزان مختلف منظومات بوده 'روپهر فته' قسمت منظوم از غزل و قصیده و رباعی
 و قطعات و مثنوی تقریباً (۳۲) هزار بیت را در بر میگیرد 'جدولش باطلای جته
 (جعلی) و رنگ آبی ترسیم یافته سر لوحه آن معمولی و ضخامت قلم بحروف ۲۴ بنت
 نزدیک است کاتبش تاریخ تحریر و خود را چنین معرفی کرده :- سنه ۱۱۴۶ بود
 که این نسخه شریف لطیف معظم از دست فقیر الحقیر خا کسار بيمقدا بل غبار آثار
 و هیچ اعتبار محمدیوس خواجه ابن باباخواجه کیشی شهر سبزی انهام یافت .
 در اول و آخر کتاب که چند صفحه از همین جنس کاغذ است بعضی ابیات بقلم همین
 کاتب و بعضی اشخاص دیگر نیز نوشته شده و فعالیت و اشتغال کتاب را این ملحقات سر وزیر
 خارج از متن اگر چه خراب نکرده ولی در نظام عمومی کتاب خللی وارد نموده است
 اما در دوم و فع این کتاب را جمع بتاریخ تحریرش تصریحی است که توجه و وقت مرا بخود
 جلب کرد: یکی در آخر رباعیات مربوط بغزلیات که فوقاً نگاشته شد و دیگر در آخر کتاب
 بعد از همان مثنوی چنین ثبت یافته :- این نسخه قصاید و رباعیات و قطعات
 میرزا عبدالقادر بیدل عارف علیه الرحمه بعون الملك الوهاب بدستیار ی قلم
 معجز (!؟) بیان علی بدالاحقر العباد محمدیوس خواجه ابن باباخواجه شهر سبزی غفر ذنوبهما
 و ستر عیه بهما سنه ۱۱۴۷ و بلا (راقم بی رقوم بی انجام - یونس مستمند زهر آشام)

مطر ز گردید .

اولاً گمان کردم که این نخستین کتاب است که برای متبعین بیدل چون نگارنده

متعلق مقاله متن

در بنو لا مورد مسرت و حیرت میگردد، چونکه اگر این رقم (۱۱۴۷) صحیح باشد،
گویا بعد از انقضای (۱۴) سال از وفات بیدل استنساخ گردیده. چه بیدل علیه الرحمه

در سنه ۱۱۳۳ در دهلی شاه جهان وفات یافته ، از بنرو میتوان گفت :- درین کتابخانه بگانه کتابی است از آثار بیدل که بعد از وفاتش بچهارده سال نوشته شده اما فوراً دو فکر مخالف در دماغم بمجادله افتادند: یکی واقعه فوت بیدل در دهلی دیگر واقعه تحریر کتاب در شهر سبز که میان این دو شهر معروف از روی نقشه جغرافی تقریباً (۲۰۰۰) کیلومتر و یا (۱۰۰۰) میل مسافه موجود است . در ایامیکه هنوز فن طباعت در هند و ماوراءالنهر تعمیم نیافته نسخه باین ضخامت و اشعاری بدین کثرت ، متعاقب وفات مشارالیه چگونه اینقدر مسافه را طی کرده باشد حتی این دو مرکز حکومتهای بر لاس در آن عصر چگونه مبادله کرده اند و در آنسالها نه مرکز کیش بدلهلی و نه مرکز دهلی بکیش انتقال یافته بود . دوباره دقیق شده ملاحظه کردم . آنوقت دیدم که رقم (دو) بی دو عدد را با مرکب تازه حراف بی انصافی که قدرت منطقتش از ضعف سفسطه قوی بوده مغشوش ساخته یعنی رقم (۲۰۰) را ۱۲۵۷ را مغشوش کرده (۲) را (۱) و انمود نموده برینوجه عمر این کتاب را از یکصد و یازده سال بدو صد و یازده رسانده سالخورده تر گردانیده بگمان اینکه قسمت تاریخی این کتاب را زیاد بسازد؛ بر قدرت اغفال خود افزوده است . فوراً قراردادام که با بعضی نسخه های متحد النوع متخالف الکمیت آثار بیدل که در کتابخانه من نیز موجود است مقابسه و مقابله باید کرد؛ از مدیریت موزه مساعده خواسته گرفته بدائره آمدم و با سه نسخه دیگر مقابله کردم ، از آنجمله يك نسخه که بهمین ضخامت و دارائی و نوعیت در دست بود و برو ساختم نسخه که در کتابخانه من بود در تاریخ نسبت بتاریخ صحیح این کتاب (۶) سال قبلتر یعنی در سنه ۱۲۴۱ بقلم محمد لطیف بن محمد شریف شهر سبزی نوشته شده و چنانچه گوید :- « این نسخه قصاید و رباعیات و مقطعات میرزا عبدالقادر بیدل بعون الملك الوهاب بدستیاری قلم معجز (۱۴) بیان از دست احقر العباد محمد لطیف بن محمد شریف شهر سبزی غفر ذنوبهما

متعلق مقاله متن

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رساله علمی در زمینه هنر

سنه ۱۲۴۱ بود که در ولایت (. خوانده نمیشود) صاحب سخا
تحریر یافت ، التماس از نکته سنجان اینکه سهو و خطائیکه داشته باشد ابرادنا گرفته
بدرستی او کوشند که عندالله اجر عظیم خواهند یافت .

لذا میتوان گفت که نسخه من نسبت باین نسخه اصل است یعنی یونس خواجه از
نسخه محمد لطیف استنساخ کرده است . چه اولاً انجام و اول و مندرجات هر دو
نسخه بعد از مقابله معلوم شد که بدون کم و کاست در نظم و نثر مساویست . حتی باندک
تغیر این جملات نیز شبیه یکدیگر است .

ثانیاً - محمد لطیف و یونس خواجه از کاتبان یکدوره یعنی بقایای برلاسهای
شهر سبزند . چنانچه چندین نسخه دیگر در همین پایتخت بمرو را این چند سال اخیر
بنظر خورده که در قطع و حجم و خط و جدول هم سنگ یکدیگر بوده .

آری در بعضی خصوص این دو نسخه بعضی تفاوت‌های خارجی دارند : - مثلاً بعضی
صفحات نسخه یونس خواجه سه ستونه و حتی چهارستونه تحریر شده ، اما نسخه
محمد لطیف همه دوستونه میباشد . دیگر جدول کشی نسخه محمد لطیف نقره و جدول کشی
نسخه یونس خواجه طلائی است ، چنانچه در فوق تذکر یافت .

بالجمله این کتاب که همسال در کتابخانه مؤرخه رسیده است نسبت به کتابهای
که در کتابخانه من است جوانتر میباشد . ممکن است در بعضی کتابخانه افاضل مرکز
و ولایات نیز نسبت باین نسخه ؛ نسخه های سالخورده دیگر هم موجود باشد . حتی
اگر در بعضی کتابخانه های هند نیز جستجو شود احتمال دارد که نسخه سالخورده تری
حتی معاصر بیدل هم نسبت به نسخه محمد لطیف و یونس خواجه خواهد برآمد . چونکه
در مولد و مدفن آنجناب میتوان نسخه های متعددی بقلم خود مشارالیه (۱) و یا
از طرف قدر دانان معاصر بنش موجود خواهد بود . چنانچه میرغلام علی آزاد

(۱) چند سال قبل در یکی از مجلات هندی نسخه قلمی حضرت مشارالیه را
در (اند یا آفیس) درک داد . اند .

در خزانه عامره گوید که از روی کلیات آرامگاه بیدل نسخه اقتیاع نموده ام .
علاوه برین در خاندان اطبای معروف امروزه دهلی مثل حکیم اجمل خان که در طب

متعلق مقاله متن

از شاگردان عمزادگان بیدل میباشد؛ نسخه قدیمتری و حتی بدستخط آن ذات

نیز خواهد بود، خاصه در بعضی کتابخانه های عمومی هند. حتی نسخه محیط اعظم که در کتابخانه همین موزه موجود است بروایت طرزی صاحب مرحوم بخط شیرین بیدل علیه الرحمه است. چنانچه اول و آخر آنرا کراثور ساخته در آئینه عرفان نشر کرده ایم (شماره هفت سال پنج).

همچنین نسخه دیگری از مولفات بیدل که متضمن طلسم حیرت، طور معرفت عرفان و مرآت الله و رقعات محیط اعظم، چهار عنصر و گلشن راز محمود شبستری و لوائح جامی میباشد، تاریخ تحریرش سنه ۱۲۳۶ و تاریخ ورودش درین ولا در سنه ۱۲۹۵ هجری یعنی اواخر عهد اعلیحضرت امیر شیرعلیخان مرحوم واقع شده در دست داریم. اینهم نسبت به نسخه یونس خواجه (۱۱) سال به بیدل علیه الرحمه نزدیکتر است. کذا یک چهار عنصر مستقل که بقلم خیرالله کاتب در سنه ۱۲۳۳ نوشته شده؛ موجود است.

همچنین یک نسخه قلمی مجدول دیگر که بقلم عبدالرحمن بن دولت‌شاه ختلائی تحریر یافته است؛ متضمن رقعات، گداری نامه مستقل و غزلیات و رباعیات و قصاید فیوض و ترجیع بند و ترکیب‌هاست که همیشه در این نسخه نیز رو بهمرفته باعتبار نظم تقریباً (۲۰) هزار بیت را در دو کوفه میان انجام غزلیات و آغاز رباعیات در صفحه (۹۹۸) عبارات ذیل نوشته شده است :-

تراوش سطور دیوان غزلیات و قصاید و رقعات از مقولات فرشته خوی صاحب دل میرزا عبدالقادر بیدل روح الله روحه فی غرف الجنان فتوحه از خامة بی سر مایه فقیر عجز نشان و حقیر ناتوان و هو المنعمس فی النقصان الراجی ملک المنان عبد الرحمن بن ملا دولت‌شاه من ولایت الختلان ستر الله سبحانه عیوبه بالغفران باوجود او ماندگی بسبب ثقل عارضه دریا بدستیاری ملک بی نیاز سلك جرئت و وزیده اقدام بر افتتاح ابن مجموعه در شهر رمضان المبارک سنه ۱۲۳۳ هجری در موضع

زر نجره از دهچه بالای سلطان آباد بخارای شریف نمود و اختتام آن در مد رسه امارت پناه محمد نظر پروانه چی که در لب حوض لیسک واقع است؛ روز پنجشنبه غره شهر رجب المرجب قوشقانیل ۱۲۳۴ صد و ریافت. ملتسم از مکارم اخلاق مطالعه کنندگان این مرقوم آنست که سهو القلم ناسخ و خطای بوقوع را قم را از طریق اصلاح بیموده بفاتحه یادآوری نمایند.

این کتاب نیز (۱۰۹۴) صفحه دو ستونه است که در هر ستون يك مصرع را جای داده است و هر صفحه ۲۳ سطر بوده با استثنای قسمت رباعیات در هر صفحه دو مصرع تا چهار مصرع برای ختام و شروع اشعار فاضله و یارا کراف داده از ملا حظة این کتاب نیز معلوم می شود که نسخه عبد الر حمن نیز نسبت به نسخه یونس خواجه ۱۳ سال زیاده تر عمر دارد.

خلاصه معلوم شد که بروی نسخه یونس خواجه دست بازی و حرافی واقع شده اکنون از مدیریت محترم موزه امید است که در فهرست ایضا حیه کتابخانه خود نکته های فوق را در نظر گرفته اصلاح خواهد نمود تا از باب مطالعه بغلط نیفتند و تاریخ ۱۲۴۷ را ۱۱۴۷ شماره اند.

با اینهمه این کتاب از جمله کتابهای بی قیمت کتابخانه موزه بشمار امیرود و میان جداول کتب قلمی موزه موقع مخصوصی دارد. چه این کتاب طور یکه قبلاً تذکر یافت علاوه بر قسمت واقعات و نثرها در حدود (۳۲) هزار بیت بوده که بالاخره وقت اعاده کتاب صفحات آن رقم زده شد و بالغ بر (۱۳۵۷) صفحه گردید عمرش تقریباً میان وفات بیدل و قارئین امروزه خط فاصل شده است؛ علاوه بر آن نسبت بنسخه کلیات چهابی بعضی غزلهای نادیده دارد که بسا از نسخه های منتخب بیدل ازان محروم میباشد؛ آئینه درآینده چندی ازان غزلهارا برای قارئین گرام هدیه خواهد کرد.

(کابل - ۲۴ جدی ۱۳۱۸)

(۱۳۵۸)